

LIETUVIŲ LITERATŪRINĖS KALBOS ŽODŽIŲ SANDŪROS DVIEJŲ PRIEBALSIŲ JUNGINIAI IR JŲ DAŽNUMAS

A. PUPKIS

Lietuvių kalbos savarankiškų žodžių sandūros priebalsių junginiai mažai tyrinėti ir į juos atkreiptas kalbininkų dėmesys tik pastaraisiais metais.

E. Mikalauskaitė straipsnyje apie geminatas pastebi, jog lietuvių kalboje jų vengiama žodžio viduje ir dviejų kirčiuotų žodžių, kurių vienas yra vienskie-
menis, sandūroje. Visais kitais atvejais „dviejų greta štovinčių tos pačios darybos priebalsių artikuliacija yra natūralesnė“¹.

V. Vaitkevičiūtė suformulavo keletą žodžių sandūros dviejų priebalsių junginių dėsnių, kurie iš esmės nesiskiria nuo žodžio vidaus dviejų priebalsių junginių dėsnių². Tai ypač liečia fonologiniu požiūriu reikšmingą priebalsių asimiliaciją duslumo-skardumo atžvilgiu, šnypščiamųjų vienžidinių ir dvižidinių asimiliaciją ir priebalsių išnykimą. Tuo pačiu žodžių sandūros junginiams reikėtų taikyti ir afrikatų asimiliacijos su atitinkamais šnypščiamaisiais dėsni, būdingą daugeliui tarmių, o taip pat literatūrinei tarmei. Dėl to Vilniaus dramos teatro aktorių ir iš dalies kai kurių Lietuvos radijo pranešėjų kalboje esančius žodžių sandūros junginius tipo *s+š* reikėtų laikyti nenorminiais.

Lietuvių kalbos žodžių sandūros dviejų priebalsių junginių sistema dėl aukščiau minėtų bendrų dėsnių su žodžio vidaus dviejų priebalsių junginių sistemos dėsniais gali pasirodyti su pastarąja labai artima. Tačiau ji skiriasi ne tik nuo pastarosios, bet ir nuo žodžio pradžios, o tuo labiau nuo žodžio galo dviejų priebalsių junginių sistemų. Tą skirtumą sudaro ne tik skirtingos pačių sistemų struktūros (pvz., sandūros dviejų priebalsių junginių sistemoje nėra junginių tipo *skardusis trunkusis + sonantas*, taip būdingo žodžio pradžios ir žodžio vidaus sistemos), bet ir dažnuminės junginių charakteristikos.

Lietuvių kalbos dviejų priebalsių junginiai ir jų dažnumas žodžių sandūroje pateikiami suvestinėje lentelėje. Duomenys gauti iš rišlaus grožinės, publicistinės ir mokslinės literatūros teksto, apimančio beveik 2 milijonus spaudos ženklų.

¹ E. Mikalauskaitė, Ar yra lietuvių kalboje dvigubų priebalsių. — „Kalbos kultūra“, 2, 1962, p. 59.

² В. Вайткевичюте, Согласные литовского литературного языка, Л., 1956, p. 273, 298, 300 ir kt. Ši disertacija yra Gorkio v. bibliotekoje prie Leningrado universiteto.

Minkštaisiais priebalsiais laikomi visi priebalsiai prieš priešakinės eilės ir supriešakėjusius užpakalinės eilės balsius. Renkant junginius, visada turėtas galvoje normalusis kalbos tempas, kurį V. Vaitkevičiūtė vadina, pagal L. Ščerbą, šneka-muoju kalbos stiliumi³.

Labai svarbu buvo šiam darbui nustatyti tą kalbos vieneta, kuriame tiriami žodžių sandūros junginiai. L. Ščerba tokiu vienetu laikė sintagma⁴, t. y. prasmės ir intonacijos sujungtą žodžių grupę, apribotą pauzių. Tačiau sintagmos klausimu lietuvių kalbotyroje dar labai mažai padaryta, ir mums neretai prisėdavo intuityviai spręsti, kam pridera tas ar kitas junginys, – dviem sintagmomis ar vienu.

Žodžių sandūros junginiai rišliame tekste sudaro apie 10% visų lietuvių kalboje vartojamų priebalsių junginių. Dviejų priebalsių junginiai žodžių sandūroje sudaro apie 84% visų žodžių sandūros junginių, trijų priebalsių – 15,5%, keturių – 0,2% ir penkių – 0,02% visų žodžių sandūros junginių.

Plačiausiai žodžių sandūroje vartojami junginiai su pirmuoju priebalsiu *s*. Tokie junginiai sudaro net 58,82% visų žodžių sandūros dviejų priebalsių junginių. Tai paaiškinama sintaksiniais, o ypač morfologiniais lietuvių kalbos ypatumais⁵. Gana plačiai vartojami ir junginiai su pirmuoju priebalsiu *z* (suskardėjusiu *s*) – 16,03%. Toliau eina junginiai, prasidedantys priebalsiais *r* – 4,33%, *k* – 3,41%, *m* – 3,36%, *p* – 2,96%, *l* – 2,55%, *t* – 2,01% ir t. t.

Antruoju junginių priebalsiu dažniausiai esti *p* – 9,2% visų žodžių sandūros dviejų priebalsių junginių, *k* – 7,54%, *t* – 6,74%, *n'* – 6,39%, *j* – 5,88%, *d* – 5,49% ir t. t.

Žodžių sandūroje duslieji priebalsiai prieš sonantus vartojami labai plačiai, tuo tarpu skardieji su sonantais nesudaro junginių, o plačiai vartojami su sprogstamaisiais priebalsiais. Sonantai sudaro junginius su visais kitais priebalsiais, bet labiausiai mėgstami junginiai *sonantas* + *sprogstamasis*. Nereti junginiai ir *sonantas* + *sonantas*. Sonantai su pučiamaisiais ir ypač afrikatomis vartojami daug rečiau (žr. *lentelę*).

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.
universitetas
Eksperimentinės fonetikos laboratorija

[teikta
1965 m. rugsėjo mėn.

СОЧЕТАНИЯ ДВУХ СОГЛАСНЫХ НА СТЫКЕ СЛОВ ЛИТОВСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА И ИХ ЧАСТОТА

А. ПУПКИС

Резюме

В статье рассматриваются законы сочетаемости двух согласных на стыке знаменательных слов литовского литературного языка, устанавливаются некоторые тенденции употребления сочетаний согласных в связанном тексте.

³ В. Вайткевичюте, *min. veik*, p. 298 ir kt.

⁴ Л.В. Щерба, *Фонетика французского языка*, М., 1957, p. 90–93.

⁵ Plg. Л.Р. Зиндер, *О лингвистической вероятности*. – „Вопросы статистики речи (материалы совещания)“, Л., 1958, p. 60.

Система сочетаний двух согласных на стыке слов является довольно близкой к соответствующей системе сочетаний в середине слов. От последней она однако отличается как структурно (напр., в ней отсутствуют сочетания типа *звонкий шумный + сонант*, так часто встречающиеся в середине слов), так и дистрибутивно.

Вообще в связном тексте сочетания согласных на стыке слов составляют около 10% всех сочетаний согласных в пределах синтагмы. Сочетания двух согласных на стыке слов составляют около 84% всех сочетаний согласных на стыке слов, сочетания трех согласных — 15,5%, четырех — 0,2% и пяти — 0,02%.

LIETUVIŲ KALBOS ŽODŽIŲ SANDŪROS PRIEBALSIŲ JUNGINIŲ DAŽNUMO LENTELĖ

II priebalsis

I priebalsis

	b	b'	p	p'	d	d'	t	t'	g	g'	k	k'	f	f'	z	z'	s	s'	ž	ž'	š	š'	h	h'	x	x'	c'	ė	ė'	ė'	m	m'	n	n'	r	r'	l	l'	v	v'	j												
b	X*	X	X	X	25,78	9,08	X	X	32,54	23,04	X	X	X	X			X	X	1,37	4,08	X	X			1,37	X	X	X		2,74	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					
p	X	X	X	X	X	X	8,64	4,42	X	X	7,64	3,81			X	X	7,03	1,20	X	X		0,40	X	X				X	X	1,60	6,83	3,21	4,41	14,06	1,60	2,40	1,60	3,01	2,63	3,82	21,69												
d	29,49	10,26	X	X	X	X	X	X	26,93	17,95	X	X	X	X	2,56		X	X	7,70	3,84	X	X			1,27	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					
t	X	X	9,18	4,74	X	X	X	X	X	X	10,66	3,23			X	X	10,95	1,77	X	X	1,18	0,88	X	X			X	X	X	X	4,74	3,55	5,33	14,5	2,95	3,85	2,36	4,15	2,07	3,85	10,06												
g	10,07	17,06	X	X	34,89	25,59	X	X	X	X	X	X	X	X	3,87	0,77	X	X		7,75	X	X			X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					
k	X	X	8,71	2,44	X	X	8,19	7,67	X	X	X	X	1,04		X	X	6,62	1,91	X	X	0,52	1,57	X	X			0,17	X	X	0,76	7,49	4,45	4,52	11,50	2,09	1,92	5,22	3,83	4,17	6,97	8,24												
z	23,32	7,79	X	X	26,32	13,11	X	X	15,71	12,5	X	X	X	X	X	X	X	X	O	O	X	X	0,29	0,96	X	X	X	O	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					
s	X	X	13,36	2,25	X	X	8,25	4,70	X	X	10,30	3,08	2,28	0,27	X	X	X	X	X	X	O	O	X	X	0,15	0,10	0,38	X	X	O	7,14	3,84	4,57	7,32	3,32	4,40	3,31	4,01	4,69	6,89	5,39												
ž	17,31	7,69	X	X	19,24	5,76	X	X	11,54	7,69	X	X	X	X	O	O	X	X	X	X	X	X			X	X	X	3,84	26,93	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				
š	X	X	8,73		X	X	7,67	6,21	X	X	2,92	1,46			X	X	O	O	X	X	X	X	X	X			O	X	X	21,55	2,18	0,37	3,65	11,68	0,37	0,37	1,09	1,81	1,46	6,21	22,27												
ė	35,3		X	X	29,42	17,64	X	X	11,76		X	X	X	X	X	X	X	X	O	O	X	X	5,88		X	X	X	O	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					
c	X	X	16,91	1,41	X	X	8,45	2,82	X	X	11,26	4,22			X	X	X	X	X	X	O	O	X	X			X	X	X	X	15,50	1,41	7,05	2,82		4,22	1,41	1,41	11,26	5,63	4,22												
ė	37,5		X	X	50,0	12,5	X	X			X	X	X	X	O	O	X	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				
ė	X	X	20,59		X	X	14,71	5,88	X	X	11,77				X	X	O	O	X	X	X	X	X	X			O	X	X	X	2,94		2,94	5,88	5,88	2,94		2,94															
m	1,60	2,13	10,09	1,06	4,43	1,42	8,50	5,67	1,42	3,19	8,32	1,92	0,53	0,35			7,26	1,23	4,94	2,13	0,53	3,72	0,17									0,53	X	X	2,13	7,26	1,60	1,79	2,65	1,92	0,88	6,38	4,25										
n	10,77	2,07	6,83	1,19	9,49	4,15	13,36	4,74	4,15	2,57	5,63	2,37	0,30		0,30		4,44	0,89	0,59	1,78	0,89	0,30					0,30		0,59	0,30	4,15	1,19	X	X	0,89	1,78	1,19	0,30	0,89	3,60	8,01												
r	2,30	1,49	4,21	2,44	7,59	2,71	8,0	4,07	2,30	2,16	9,22	3,65	0,55	0,13	0,27		2,99	0,55	0,40	0,77	0,55	1,62								0,94	3,25	2,16	2,57	9,90	X	X	1,76	1,76	2,03	7,59	10,07												
l	6,30	0,70	7,45	1,39	4,43	3,50	9,80	3,73	2,10	1,16	3,96	2,10	0,24				3,73	0,93		0,93	1,16	1,86							0,70	5,12	1,63	3,50	8,63	0,24	1,63	X	X	2,10	4,66	16,32													

* X - negalimi junginiai

** O - nevertotini junginiai, pasitaikantieji „teatriniėje“ tartyje